

„Uczelnia bez barier, dostępna dla wszystkich” POWR.03.05.00-00-A055/21
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Charakterystyka podstawowe rodzaje niepełnosprawności, ich skutki, stopnie, konsekwencje dla funkcjonowania

Zgodnie z Ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 19987 roku¹ niepełnosprawność oznacza „trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy”.

Według innej definicji: niepełnosprawność, to długotrwały stan, w którym występuje obniżenie sprawności funkcji fizycznych, psychicznych, intelektualnych lub sensorycznych, które na skutek barier istniejących w środowisku życia osoby z niepełnosprawnością uniemożliwiają na równi z osobami sprawnymi na pełny udział w życiu społecznym.²

Niepełnosprawność to zjawisko będące funkcją negatywnych reakcji społecznych (wyizolowania, stygmatyzacji, dyskryminacji) na inność osoby z dysfunkcją, zmuszającą ją wskutek stereotypów istniejących w danym środowisku do przyjęcia takich definicji własnej roli i statusu społecznego, które powodują jej wykluczenie (lub też poważne ograniczenie) z uczestnictwa w zwykłej aktywności społecznej i ekonomicznej członków danej społeczności.³ Niepełnosprawność jest zjawiskiem dynamicznym i rozwojowym. Świadczą o tym m.in.: rozwój relacji osób zdrowych do osób z niepełnosprawnością, zwiększający się obszar wiedzy dotyczący tego środowiska (głównie propagowany przez media społecznościowe), jak też rozwój technologiczny stwarzający nowe metody rehabilitacji. Zgodnie ze stanowiskiem Międzynarodowego Forum UNESCO stosunek społeczności, która jest w pełni zdrowa do tej, która wykazuje pewne dysfunkcje można uporządkować i podzielić na pięć następujących po sobie etapów, tj.:

1. Etap filantropijny, w którym osobę niepełnosprawną traktowano jako jednostkę upośledzoną, niezdolną do podjęcia pracy, niepotrafiącą decydować o sobie, wymagającą nieustannej opieki i pomocy ze strony ludzi zdrowych;

¹ Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 19987 roku. Dz.U. 1997 nr 123 poz. 776.

² Źródło: UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities.

³ B. Gąciarz (red.), *Niepełnosprawni studenci w społeczności akademickiej. Źródła sukcesów i porażek w integracji społecznej i aktywności zawodowej*, Warszawa 2010, s. 11.

*„Uczelnia bez barier, dostępna dla wszystkich” POWR.03.05.00-00-A055/21
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego*

2. Etap tzw. towarzystw dobroczynności, w którym człowiek z ograniczoną sprawnością przymuszony był do funkcjonowania w różnorodnych ośrodkach czy instytucjach pomocowych;
3. Etap podstawowych praw, w którym uznano, iż osoby z niepełnosprawnością także są beneficjentami określonych praw, np. prawa do bezpiecznej i higienicznej pracy;
4. Etap przyznawania osobom niepełnosprawnym praw zbliżonych do praw przysługujących jednostkom zdrowym, w którym zaakcentowano konieczność edukowania osób niepełnosprawnych, przygotowywania do podjęcia pracy zarobkowej oraz usamodzielniania;
5. Etap powszechnych praw gwarantowanych dla osób niepełnosprawnych, który związany jest z zaakceptowaniem przez ogół społeczeństwa faktu, iż w jego obrębie żyją jednostki niepełnosprawne, które wymagają określonych warunków do optymalnego funkcjonowania.⁴

Niepełnosprawność stanowi jedno z tych interdyscyplinarnych pojęć, które funkcjonuje w obszarze różnych nauk: pedagogiki, socjologii, psychologii, czy też medycyny. Jego jednoznaczne zdefiniowanie jest niezwykle trudne z uwagi na niejednorodne rodzaje dysfunkcji we współczesnym życiu społecznym. Pojęcie niepełnosprawności pojmowane jest jako: defekt, inwalidztwo, kalectwo, odchylenie od normy, upośledzenie czy też uszkodzenie. Są to jednak niekiedy pojęcia marginalizujące czy też stygmatyzujące dany stan faktyczny.

Znaczący wkład w usystematyzowanie różnorodnych terminologii pojęcia niepełnosprawności wniosła Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), która to w roku 1980 zatwierdziła Międzynarodową Klasyfikację Uszkodzeń Niepełnosprawności i Upośledzeń. W myśl jej zapisów uszkodzenie traktowane jest w kategoriach biomedycznych i oznacza „wszelką utratę lub wadę struktury anatomicznej narządów i (lub) czynności fizycznych czy psychicznych.”

Niepełnosprawność ujmowana jest jako „wszelkie ograniczenia lub brak, wynikający z uszkodzenia zdolności wykonywania czynności na poziomie uważanym za normalny dla człowieka. Upośledzenie rozumiane jest jako niekorzystna (gorsza) sytuacja osoby, będąca wynikiem uszkodzenia lub niepełnosprawności, polegająca na ograniczeniu lub uniemożliwieniu

⁴ I. Książkiewicz, M. Lejzerowicz, *Osoba z niepełnosprawnością a instytucje pomocowe*, Wrocław 2012, s. 27.

„Uczelnia bez barier, dostępna dla wszystkich” POWR.03.05.00-00-A055/21
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

wypełniania ról, które uważane są za normalne pod względem płci, wieku, czynników kulturowych i społecznych.”⁵

W świetle polskiego prawa oblicza niepełnosprawności ujęte zostały w tzw. stopnie niepełnosprawności, których status usankcjonowany został w ustawie z dnia 27 sierpnia 1997r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁶ orzekane przez zespoły do spraw orzekania o stopniu niepełnosprawności, które to mogą wydać decyzję administracyjną stwierdzającą o:

1. Znacznym stopniu niepełnosprawności, do których zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji;
2. Umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, do których zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych;
3. Lekkim stopniu niepełnosprawności, do których zalicza się osobę o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną, lub mająca ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne;
4. Niezdolności do samodzielnej egzystencji, która oznacza naruszenie sprawności organizmu w stopniu uniemożliwiającym zaspokajanie bez pomocy innych osób podstawowych potrzeb życiowych, za które uważa się przede wszystkim samoobsługę, poruszanie się i komunikację.⁷

Dla celów rentowych orzecznictwo zostało w Polsce zakwalifikowane do kompetencji lekarzy orzeczników oraz komisji lekarskich wydających decyzje w takich instytucjach jak: Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS), Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS), Ministerstwo Obrony Narodowej (MON) oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

⁵ C. Barnes, G. Mercer, *Niepełnosprawność*, Warszawa 2008, s. 21–23.

⁶ Tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 511 ze zm. (dalej jako: urzon).

⁷ Art. 12 uFUS

„Uczelnia bez barier, dostępna dla wszystkich” POWR.03.05.00-00-A055/21
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

i Administracji (MSWiA). Kwestie związane z podstawowymi definicjami unormowane zostały w ustawie z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.⁸

Aby osoby zmagające się z niepełnosprawnością mogły korzystać z różnego rodzaju świadczeń czy ulg, zobowiązane są do uzyskania orzeczenia o stopniu niepełnosprawności.

Tego rodzaju orzecznictwem zajmują się Powiatowe Zespoły ds. Orzekania o Niepełnosprawności. W orzeczeniu znajdują się takie kluczowe informacje, jak: stopień niepełnosprawności, przyczyna jej powstania, wskazania odnośnie leczenia, rehabilitacji, szczególnych uprawnień (np. ułatwień w ruchu drogowym czy związanych z pracą). Po wydaniu decyzji o stopniu niepełnosprawności uzyskuje się legitymację osoby niepełnosprawnej. Podstawą do wydania orzeczenia jest ocena stanu zdrowia. Wykonuje ją osoba przewodnicząca składowi orzekającego. Jeśli ma się obiekcję względem decyzji Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności, w ciągu 2 tygodni od uzyskania decyzji można się odwołać do jednostek orzekających na szczeblu wojewódzkim. Jeśli z ich decyzją dana osoba się nie zgadza, to może odwołać się do rejonowego sądu pracy i ubezpieczeń społecznych.

Natomiast niezdolną do pracy w rozumieniu ww. ustawy jest osoba, która całkowicie lub częściowo utraciła zdolność do pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu i nie rokuje odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu. Całkowicie niezdolną do pracy jest zaś osoba, która utraciła zdolność do wykonywania jakiejkolwiek pracy. Za częściowo niezdolną do pracy ustawa uznaje osobę, która w znacznym stopniu utraciła zdolność do pracy zgodnej z poziomem posiadanych kwalifikacji.⁹

Problematyka niepełnosprawności dotyczy całego społeczeństwa bez względu na bariery środowiskowe, społeczne, czy też i ekonomiczne. Wobec powyższego to społeczeństwo zobligowane jest do eliminowania, zmniejszania lub też kompensowania barier, jakie stwarza dana kategoria niepełnosprawności. W odpowiedzi na takie zachowanie społeczność dysfunkcyjna będzie się odwdzięczała samodzielnością w funkcjonowaniu i to nie tylko w życiu rodzinnym, ale również i w charakterze pracownika.

⁸ Tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1270 ze zm. (dalej jako: uFUS).

⁹ Art. 12 uFUS.

„Uczelnia bez barier, dostępna dla wszystkich” POWR.03.05.00-00-A055/21
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej przyjęło (za europejską klasyfikacją rodzajów niepełnosprawności)¹⁰ stosowanie następującej symboliki przy orzecznictwie o niepełnosprawności:

01-U – niepełnosprawność intelektualna (umysłowa)

02-P – choroby psychiczne

03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu

04-O – choroby narządu wzroku

05-R – niepełnosprawność ruchowa

06-E – epilepsja

07-S – choroby układu oddechowego i krążenia

08-T – choroby układu pokarmowego

09-M – choroby układu moczowo- płciowego

10-N – choroby neurologiczne

11-I – inne, w tym schorzenia: endokrynologiczne, metaboliczne, zaburzenia enzymatyczne, choroby zakaźne odzwierzęce, zeszpecenia, choroby układu krwiotwórczego.

Symbol przyczyny niepełnosprawności odzwierciedla rozpoznanie uszkodzenia lub choroby, która niezależnie od przyczyny jej powstania powoduje zaburzenia funkcji organizmu oraz ograniczenia w wykonywaniu czynności życiowych i aktywności społecznej jednostki.

Orzeczenie może zawierać więcej niż jeden symbol przyczyny niepełnosprawności, nie więcej jednak niż trzy symbole schorzeń, które w porównywalnym stopniu wpływają na zaburzenie funkcji organizmu. Ustawodawca ograniczył liczbę symboli przyczyn niepełnosprawności na każdym z orzeczeń do trzech, wymagając jednocześnie, aby w przypadku orzeczenia stopnia niepełnosprawności albo niepełnosprawności, każdy z symboli zawartych w orzeczeniu niezależnie od pozostałych stanowił samodzielną przyczynę niepełnosprawności lub jej stopnia.¹¹

¹⁰ International classification of functioning, disability and health (ICF), Światowa Organizacja Zdrowia, Genewa 2001. Pobrano z: https://www.cez.gov.pl/fileadmin/user_upload/Wytyczne/statystyka/icf_polish_version_56a8f7984213a.pdf [28.11.2023].

¹¹ Tamże.

„Uczelnia bez barier, dostępna dla wszystkich” POWR.03.05.00-00-A055/21
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Niepełnosprawność dzielimy ze względu na jej rodzaj oraz stopień. Określenia niepełnosprawność używa się zamiennie ze sformułowaniem inwalidztwo. Osoby niepełnosprawne nie mogą samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu z powodu ograniczeń wrodzonych lub nabytych. Skutki niepełnosprawności dzieli się na trzy grupy: uszkodzenie, niezdolność i ograniczenie pełnienia ról. Za uszkodzenie uznaje się nabyte lub wrodzone zaburzenia rozwoju fizycznego ciała, widoczne w wyglądzie lub podczas poruszania się, a także zaburzenia funkcji narządów wewnętrznych, trwale ograniczające wykonywanie czynności i działanie organizmu. Niezdolność jest odzwierciedleniem skutków uszkodzenia. Ograniczenia w rolach są wynikiem uszkodzenia i niezdolności, które wpływają na funkcjonowanie społeczne osoby dotkniętej niepełnosprawnością. Stopnie niepełnosprawności określane są jako znaczny, umiarkowany i lekki, w zależności od ograniczenia samodzielności, funkcjonowania indywidualnego i społecznego osoby niepełnosprawnej. Zarówno jeśli chodzi o stopnie niepełnosprawności intelektualnej, jak i stopnie niepełnosprawności ruchowej oraz stopnie inwalidztwa innego rodzaju, obowiązuje ten sam podział zależny od zakresu ograniczenia sprawności organizmu: lekki, umiarkowany i znaczny. Stopień niepełnosprawności lekki (inaczej trzeci stopień niepełnosprawności) oznacza, że osoba ma naruszoną sprawność organizmu i w związku z tym obniżoną sprawność funkcjonowania, a jej zdolności wykonywania pracy są ograniczone w porównaniu do pracy osoby o pełnej sprawności fizyczno-ruchowej oraz psychicznej. Pewne ograniczenia można jednak kompensować przy pomocy odpowiednich środków (np. sprzętu ortopedycznego).

Przynależność do III grupy inwalidzkiej pozwala korzystać z ulgi rehabilitacyjnej. Stopień lekki niepełnosprawności upoważnia także do ubiegania się o dofinansowanie w Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie. Może ono zostać przeznaczone np. na likwidację barier architektonicznych w mieszkaniu lub domu. 3 stopień niepełnosprawności wiąże się także z ulgą komunikacyjną oraz specjalnymi warunkami zatrudnienia określonymi w Ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2011 r. nr 127, poz. 721 z późn. zm.), a także regulowanymi przez Kodeks pracy. Stopień niepełnosprawności umiarkowany (inaczej drugi stopień niepełnosprawności) oznacza, że osoba jest niezdolna do pracy lub zdolna do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej, lub wymaga czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych. Każda z tych przesłanek stanowi samodzielną podstawę do zaliczenia do stopnia umiarkowanego

*„Uczelnia bez barier, dostępna dla wszystkich” POWR.03.05.00-00-A055/21
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego*

niepełnosprawności.

Jedną z korzyści wynikającej z przynależności do II grupy inwalidzkiej są ulgi dla niepełnosprawnych. Stopień umiarkowany upoważnia do skorzystania z ulgi rehabilitacyjnej, zniżek w komunikacji PKP i PKS oraz rabatów w komunikacji miejskiej, podczas wyrabiania paszportu, a także w niektórych firmach telekomunikacyjnych. Orzeczenie o niepełnosprawności w stopniu umiarkowanym wiąże się z prawem do zasiłku pielęgnacyjnego oraz kartą parkingową, 2 stopień niepełnosprawności może także zapewnić dofinansowanie ze środków PFRON, np. z przeznaczeniem na zakup przedmiotów ortopedycznych. Osoba o znacznej niepełnosprawności może również liczyć na specjalne warunki zatrudnienia: skrócony czas pracy, dodatkowe przerwy i dodatkowe urlopy.

Stopień niepełnosprawności znaczny (inaczej pierwszy stopień niepełnosprawności) oznacza, że osoba jest niezdolna do pracy i wymaga stałej lub długotrwałej opieki oraz pomocy w celu pełnienia ról społecznych. I stopień niepełnosprawności jest równoznaczny z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Stopień znaczny niepełnosprawności upoważnia do skorzystania z jednego z poniższych świadczeń:

- dodatek pielęgnacyjny,
- zasiłek pielęgnacyjny.

Dodatkowo osobie niepełnosprawnej w stopniu znacznym przysługują:

- dofinansowanie ze środków PFRON,
- karta parkingowa,
- rabat na usługi telekomunikacyjne,
- specjalne warunki zatrudnienia: skrócony czas pracy, dodatkowe przerwy, dodatkowe urlopy oraz prawo do zwolnienia od pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia,
- ulga rehabilitacyjna,
- zniżki w komunikacji PKP i PKS,
- zniżki w komunikacji miejskiej,
- zwolnienie z abonamentu za radio i telewizję (tylko w przypadku znacznego stopnia niepełnosprawności).¹²

¹² <https://www.seni24.pl/poradnik/Wpis/438-stopnie-niepelnosprawnosci-lekki-umiarkowany-i-znaczny>
[28.11.2023]

„Uczelnia bez barier, dostępna dla wszystkich” POWR.03.05.00-00-A055/21
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

W przypadku pogorszenia stanu zdrowia osoba z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności może wystąpić z wnioskiem o wydanie nowego orzeczenia o znacznym stopniu niepełnosprawności. Odpowiedni wniosek wraz z dokumentacją należy dostarczyć do powiatowego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności.

Rodzaje niepełnosprawności mogą występować łącznie lub pojedynczo. Wyróżniamy sześć rodzajów niepełnosprawności.

1. Pierwszym rodzajem niepełnosprawności jest obniżona sprawność sensoryczna, czyli zaburzenie zmysłu wzroku i słuchu. W przypadku tego rodzaju niepełnosprawności rozpoznaje się całkowity brak, uszkodzenie lub zaburzenie funkcji układu nerwowego, służącego do odbioru bodźców zmysłowych. Obniżoną sprawność sensoryczną stwierdza się u osób niewidomych, słabowidzących, głuchych i niedosłyszących.
2. Drugi rodzaj niepełnosprawności to obniżona sprawność intelektualna, czyli deficyt umiejętności. Obniżoną sprawność intelektualną charakteryzują się osoby upośledzone umysłowo. Upośledzenie umysłowe może być wrodzone – spowodowane przez czynniki wewnętrzne, takie jak wady rozwojowe, uszkodzenie układu nerwowego, uszkodzenia i nieprawidłowości genowe, zaburzenia układu dokrewnego, choroby powodujące zakażenia ustrojowe. Niepełnosprawność umysłowa może być również nabyta, spowodowana uszkodzeniem mózgu. Nabyta niepełnosprawność intelektualna to na przykład demencja starcza i choroba Alzheimera, a także ograniczenia spowodowane uszkodzeniami mózgu podczas wypadków, niedotlenienia lub urazów.
3. Trzecim rodzajem niepełnosprawności jest obniżona sprawność funkcjonowania społecznego. Ten rodzaj niepełnosprawności występuje we wczesnych latach życia jako zaburzenia równowagi nerwowej, czyli tak zwana nerwowość dziecięca, objawiająca się nadmierną ruchliwością, zaburzeniami snu, stanami lękowymi oraz apatią, a także zaburzeniami równowagi emocjonalnej – objawami przewlekłego stresu i depresji. W tym przypadku występują zaburzenia zdrowia psychicznego, które zwykle są wynikiem nieprawidłowości w funkcjonowaniu rodziny i otoczenia dziecka, co wpływa na kształtowanie jego układu nerwowego i zachowań.
4. Czwarty wyróżniany rodzaj niepełnosprawności to obniżona sprawność komunikowania się, czyli utrudniony kontakt werbalny (słowny). Tym rodzajem niepełnosprawności

„Uczelnia bez barier, dostępna dla wszystkich” POWR.03.05.00-00-A055/21
Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

dotknięte są osoby cierpiące na dysglosję, czyli zaburzenia mowy wynikające z nieprawidłowego rozwoju fizycznego objawiającego się nieprawidłowym funkcjonowaniem aparatu mowy lub samej jamy ustnej i języka. Innym zaburzeniem mowy jest afazja, czyli utrata wcześniej poprawnie funkcjonującej umiejętności mówienia z powodu na przykład szoku pourazowego lub innych zaburzeń psychicznych. Utrudnione komunikowanie się dotyczy również osób jękających się, a także cierpiących na autyzm, czyli zaburzenie rozwojowe polegające na problemach z nawiązywaniem relacji społecznych i komunikowaniem uczuć. Obniżona sprawność komunikowania się stwierdzana jest także u osób, u których rozpoznano mutyzm, czyli całkowity brak lub ograniczenie komunikacji werbalnej, będący następstwem chorób psychicznych (niemota).

5. Piąty rodzaj niepełnosprawności to obniżona sprawność ruchowa, stwierdzana u osób z wrodzonymi lub nabytymi dysfunkcjami narządu ruchu spowodowanymi uszkodzeniem lub schorzeniami narządów wewnętrznych. Upośledzenie ruchowe może też wiązać się z występowaniem u osoby niepełnosprawnej dziecięcego porażenia mózgowego, czyli choroby Little'a. Dziecięce porażenie mózgowe wiąże się z uszkodzeniem ośrodkowego układu nerwowego, czego konsekwencją są zaburzenia ruchu oraz postawy, czyli na przykład wiotkość mięśni lub asymetria układu ciała i rozwoju mięśni.
6. Szósty rodzaj niepełnosprawności to obniżona sprawność psychofizyczna spowodowana chorobami somatycznymi. Choroby somatyczne związane są ze zmianami narządowymi, jednak w ich rozwoju mają udział czynniki psychiczne, takie jak na przykład przewlekły stres lub depresja. Przykładem chorób somatycznych są astma, choroba niedokrwienna serca, cukrzyca, nadczynność tarczycy, a także nowotwory.¹³

Podstawowym aktem prawnym regulującym proces zatrudniania osób niepełnosprawnych jest Konwencja nr 159 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca rehabilitacji zawodowej i zatrudnienia osób niepełnosprawnych, która przyjęta została w Genewie w dniu 20 czerwca 1983r.¹⁴ W wyżej wspomnianym akcie normatywnym zawarto definicję osoby niepełnosprawnej, która w świetle omawianego dokumentu oznacza osobę, której możliwości

¹³ <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/203749> [28.22.2023]

¹⁴ Dz.U. z 2005 r., nr 43, poz. 412 (dalej jako: Konwencja MOP).

„Uczelnia bez barier, dostępna dla wszystkich” POWR.03.05.00-00-A055/21

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia oraz awansu zawodowego są znacznie ograniczone w wyniku ubytku zdolności fizycznych lub umysłowych, właściwie orzeczonego.¹⁵

Pojęcie niepełnosprawności określone jest poprzez tzw. ubytek zdrowotny, który winien być stwierdzony właściwym aktem administracyjnym. W Polsce są to, jak wspomniano, orzeczenia wydawane przez instytucje państwowe, które nadając odpowiedni status danej osobie, nadają jej też możliwości socjalne w postaci prawa do różnego rodzaju świadczeń. Taka polityka zmierzać ma do zapewnienia, aby właściwe środki rehabilitacji zawodowej były dostępne dla wszystkich grup osób niepełnosprawnych oraz do popierania możliwości zatrudnienia osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy. Omawiana polityka winna być oparta na zasadzie równości szans pracowników niepełnosprawnych i innych pracowników. Winna być więc przestrzegana zasada równości szans i traktowania niepełnosprawnych pracowników płci męskiej i żeńskiej. Specjalne, pozytywne środki, zmierzające do zagwarantowania rzeczywistej równości szans i traktowania pracowników niepełnosprawnych i innych pracowników, nie powinny być traktowane jako środki dyskryminujące. Wskazuje się, iż realizacja tej polityki, włączając w to środki, jakie powinny być podejmowane w celu popierania współpracy i koordynacji działań instytucji publicznych i prywatnych, zajmujących się rehabilitacją zawodową, będzie konsultowana z reprezentatywnymi organizacjami pracodawców i pracowników. Będzie ona też konsultowana z reprezentatywnymi organizacjami osób niepełnosprawnych i organizacjami działającymi na ich rzecz.¹⁶

Kolejnym aktem prawnym, w którym określone zostały zasady związane z zatrudnianiem osób niepełnosprawnych jest dyrektywa nr 2000/78/WE ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy,¹⁷ której głównym celem jest wyznaczenie ogólnych ram dla walki z dyskryminacją ze względu na religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną w odniesieniu do zatrudnienia oraz pracy, w celu realizacji w państwach członkowskich zasady równego traktowania.¹⁸ Dyrektywa ramowa w odniesieniu do osób niepełnosprawnych formułuje pojęcie dyskryminacji jako sytuację, w której pracodawca lub każda osoba, do której odnosi się niniejsza dyrektywa na mocy przepisów krajowych nie podejmuje właściwych środków zgodnie z zasadami w niej

¹⁵ Art. 1 ust. 1 Konwencji MOP.

¹⁶ Art. 2–5 Konwencji MOP.

¹⁷ Dz.U. UE. L. z 2003 r., nr 303, s. 16 (dalej jako: dyrektywa ramowa).

¹⁸ Art. 1 dyrektywy ramowej.

„Uczelnia bez barier, dostępna dla wszystkich” POWR.03.05.00-00-A055/21

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

określonymi, w celu zlikwidowania niedogodności spowodowanych danym przepisem, kryterium lub też praktyką.¹⁹ Prezentowany akt normatywny w art. 5 nadaje też swoiste uprawnienia osobom niepełnosprawnym, gdzie celem zagwarantowania im przestrzegania zasady równego traktowania przewiduje się wprowadzenie racjonalnych usprawnień. Oznacza to, że pracodawca winien podejmować właściwe środki, z uwzględnieniem potrzeb konkretnej sytuacji (życiowej danej osoby), aby umożliwić osobie niepełnosprawnej dostęp do pracy, wykonywanie jej lub rozwój zawodowy bądź kształcenie, o ile środki te nie nakładają na pracodawcę nieproporcjonalnie wysokich obciążeń. Obciążenia te nie są nieproporcjonalne, jeżeli są w wystarczającym stopniu rekompensowane ze środków istniejących w ramach polityki prowadzonej przez dane państwo członkowskie na rzecz osób niepełnosprawnych.²⁰ Przywołany artykuł ma niezwykle istotne znaczenie dla niepełnosprawnego pracownika, gdyż nakładają na pracodawcę obowiązek stworzenia optymalnych warunków do pracy swojemu niepełnosprawnemu pracownikowi. Nie chodzi tu tylko o zapewnienie ergonomicznego stanowiska pracy, ale również o aspekt psychologiczny związany z wyrównywaniem różnic pomiędzy pracownikiem w pełni sprawnym a tym, który dysponuje orzeczeniem o pewnej dysfunkcji.

Należy również podkreślić, że niezwykle istotne w dzisiejszych czasach są elementy związane ze wsparciem psychologicznym (coraz częściej pracodawcy decydują się, aby zatrudniać psychologa na potrzeby swego personelu), ale również z motywowaniem swoich pracowników poprzez różnego rodzaju szkolenia, kursy czy nawet zagraniczne staże. Takie motywowanie pracownika nadaje mu poczucie wsparcia psychicznego, poczucie bezpieczeństwa, by finalnie motywować go do dalszego działania. Niepełnosprawność fizyczna często bowiem pobudza do innego postrzegania zwyczajnych problemów, jakie niesie ze sobą wykonywanie danej pracy. Najczęściej ma to miejsce w sytuacji, w której osoba staje się nie w pełni dyspozycyjna w wyniku wypadku, który to niekiedy bezpowrotnie odmienił jej dalsze życie.

Art. 69 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,²¹ zgodnie z którym osobom niepełnosprawnym władze publiczne winne są udzielać pomocy w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej. Można w tym aspekcie dokonać podziału na trzy dziedziny życia społecznego, tj.:

¹⁹ Art. 2 ust. 2 dyrektywy ramowej.

²⁰ Art. 5 dyrektywy ramowej.

²¹ Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm. (dalej jako: Konstytucja RP).

„Uczelnia bez barier, dostępna dla wszystkich” POWR.03.05.00-00-A055/21

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- zabezpieczenia egzystencji zobowiązując władze publiczne do stworzenia odpowiednich mechanizmów zabezpieczenia społecznego dla osób niepełnosprawnych;
- przysposobienia do pracy (co nakazuje tworzenie szczególnych programów szkoleniowych i przystosowawczych, a także wprowadzanie systemu zachęt i ułatwień dla zatrudniania osób niepełnosprawnych);
- komunikacji społecznej (co nakazuje tworzenie odpowiedniej infrastruktury, umożliwiającej niepełnosprawnym przemieszczanie się i nawiązywanie kontaktów z innymi ludźmi).²²

Opracował: Marcin Olesiejuk

²² L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, wyd. II, Warszawa 2016 (lex online 20.09.2018 r.).